die leugen in onze ziel ons zullen neerleggen, dan wel er tegen worstelen en tegen strijden.

Jozua sprak het vlijmend scherp uit, maar niet *te* scherp: *Ge zult toezien dat ge uwen God niet liegt.*

Zelfkennis is hier eerste eisch.

Ge hebt een innerlijk zielsbestaan. Ge hebt een verborgen gemoedsleven. Ge hebt een eigen wereld in uw hart. Hoe is nu dat zielsbestaan? Hoe is dat gemoedsleven? Hoe is die wereld van uw binnenste?

En dan is er natuurlijk maar één antwoord. Dat alles in u is, zooals het alziend oog van uw God het ziet. Maar ziet gij het zoo ook? Ziet gij het even diep, even klaar en helder door? Of moet ge, eerlijk-weg, niet veeleer erkennen, dat gij in zoo menig opzicht nog een mysterie voor u zelven zijt; en dat ge, voor zoover ge u zelven kunt doorzien, het nog maar al te veel doet door den bril van uw u zelfbehagend ik?

Zoo wandelt ge dus om met een eenigszins onwaar beeld van u zelf. Aan dat onware beeld gewent ge u. Niet met uw wezenlijk zielsbestaan, maar met dat valsche beeld rekent ge. Daarmee zijt ge vervuld. Daarmee zijt ge bezig. Daaruit spreekt ge. En dit nu maakt, dat er bij alles zulk een afstand ligt tusschen wat wezenlijk in u is, en wat ge voortbrengt in uw woord.

Dat is geen gewilde, geen opzettelijke onoprechtheid, maar een onzeker rondtasten in den nevel die uw hart omhult. En daarbij komt dan altoos de neiging op, om beter van u zelven te denken, dan gij zijt. En ook om 't u in uw omgang met anderen en in den verborgen omgang met uw God, heiliger voor te stellen dan het is.

Het is geen opkomende zonde van één bepaald oogenblik, maar het is de doorgaande toestand van valschelijk u zelven berien, en van onwaar te zijn in uw verkeer met God en met menschen. En dat zonder dat ge 't merkt. Zonder dat ge zelf 't weet. U nog inbeeldende, dat het alles toegaat in oprechtheid.

Nu loopt de één daarmêê voort zijn leven lang, en verwikkelt zich steeds dieper in dit onware weefsel. Maar er is een ander, die er ten leste een oog voor krijgt, die aan zich zelf ontdekt wordt, die in de schuld valt, en nu, bitter tegen zich-zelf, doet wat hij kan, om zich de draden van dit onware weefsel van de ziel af te schuiven.

Dat gaat dan wel uiterst langzaam, en gelukt tot aan ons sterven toe op verre na nooit geheel. Maar er is bij zulk-een dan toch strijd. Hij worstelt er tegen. Vooral in zijn verborgen omgang met zijn God grijpt hij althans met beî zijn handen naar waarheid, naar volle waarheid.

En zulk-een verstaat het voor 't minst, wat de Schrift bedoelt en wil, als ze ons toeroept, *dat we onzen God niet zullen liegen.*

Zwaar is de strijd daarbij.

Ge zingt een psalm, een lied: „'t Hijgend hert, der jacht ontkomen, schreeuwt niet sterker naar 't genot van de frissche waterstroomen, dan mijn ziel verlangt naar God. Ja mijn ziel dorst naar den Heer!" Maar als er driehonderd in het bedehuis samen zijn, die dat zingen, in hoevelen spreekt dan op dat oogenblik metterdaad een waarlijk naar God dorstende ziel. En als er dan op dit oogenblik in de ziel van „een dorsten naar God" geen flauwe sprake is, komt dit dan niet op een liegen tegen zijn God neer?

Bij ons bidden, bij het voorbidden vooral, dezelde pijnlijke belemmering voor onze ziel. Er is een gebedstaal. Die taal is hoog. Ze kan niet anders dan hoog zijn. Maar hoe dikwijls ontbreekt in die gebedstaal de zuivere harmonie tusschen wat de lippen stamelen en het hart voelt.

Toch mogen we daarom ons psalmgezang niet doen verstommen, noch het gebed laten besterven op onze lippen. Wel zijn er geweest, die dan riepen: „Ik kan dat niet meezingen. Tot het gebed ben ik onbekwaam." En de ernst, die zich hierin uitte, kan gewaardeerd. Maar toch, dit zwijgen mag niet. De lofzang *moet* opgaan. Het gebed is een offerande, die niet *mag* ontbreken op het heilig altaar.

Maar zonde is in hen, die in dit gedachtenloos zingen en prevelen voortgaan, zonder te voelen hoe ze hun God liegen, en zonder er tegen te strijden.

Ge moet leeren in uw psalmgezang met uw ziel te zingen. Ge moogt niet rusten, eer ge in uw gebed bidt met uw hart.

Want dit is het wat de Schrift u inprent: Ge zult, als ge tot uw God spreekt, *uw God niet liegen.*

Maar het gaat verder, het gaat dieper.

Niet alleen in uw zingen en in uw bidden, neen, in geheel uw verkeer met uw God blijft innerlijke, klare oprechtheid eisch, onverbiddelijke eisch. Zóó als uw God u ziet, zóó moet ge ook u zelven zien, als ge voor den Heere treedt, en in al uw doen.

Naakt en geopend ligt uw innerlijk bestaan voor uw God. Als ge geeft, als ge barmhartigheid doet, doet ge dat om Hem? Als ge een levensdoel u kiest, als ge in uw beroep arbeidt, als ge u toewijdt, is het u dan bij dit alles om uw God te doen? Of neemt ge van dit alles alleen den schijn aan, zonder dat het innerlijk zoo is?

Als ge eet en drinkt, neemt ge dan uw bete en uw dronk uit de hand van Gods almacht aan, bedoelt ge dan zijn zegen in te wachten? Als ge uw geld beheerscht, bedoelt ge dan te rentmeesteren over geld dat niet het uwe, maar Godes is?

Ge belijdt dat alles, ge doet het zoo voorkomen, maar is het zoo?

En nu is dit het pijnlijke, dat de beste onzer tot aan zijn dood toe in dit alles zal blijven tekort schieten. Ge komt er vóór uw sterven niet. Eerst in uw sterven, sterft ge der zonde, en ook der zonde van uw innerlijke onwaarheid af.

Dit is het bange der zonde, dat ze de leugen tot in onzen verborgen omgang met onzen God inweeft.

En dan neemt een geloovig kind van God zijn toevlucht tot zijn Heiland. Zelf onrein, weet hij zich nochtans rein voor zijn God in Christus. En daarom bidt hij *in Jezus naam.* Daarom verschijnt hij voor zijn God in zijn gemeenschap *met Christus.*

En dat „in Christus" maakt dan uw ziel vrij, en doet de bange klem der leugen voor God van uw ziel afglijden.

Althans, indien ge de leugen niet tot in dit „om Christus wille" laat insluipen.

En daarom, als ge zegt in Christus voor uw God te verschijnen, en bidt „om Jezus wil" of „in Jezus' naam", meen het dan, wees daarin dan voor 't minst oprecht, en laat het u gezeggen, dat ge daarin althans *niet liegen zult tegen uw God.*

Amsterdam, 12 April 1907.

De Haagsche Synode, in buitengewone zitting bijeengekomen voor de benoeming van een kerkelijk hoogleeraar, koos niet Dr. Kromsigt, maar den Zendingsrector Dr. Van Nes.

Voor de Confessioneele groep zal deze benoeming wel een teleurstelling wezen. Nu de Synode „om" heette en verleden zomer vóór de reorganisatieplannen koos, scheen er hope te bestaan, dat de vacature Gooszen vervuld zou worden door een man, die de belijdenis der kerk van harte beaamde. Ook ons ware de benoeming van Dr. Kromsigt te Leiden uit dien hoofde het liefst geweest. Er mag tusschen hem en ons op menig ondergeschikt punt verschil van inzicht bestaan, in de hoofdstukken der belijdenis weten we ons met hem van harte eens.

De Synode weigerde echter ook ditmaal een beslist Gereformeerde te benoemen. Dr. Van Nes, hoe sympathiek zijn persoonlijkheid ook zijn moge en hoe verdienstelijk zijn arbeid èn in de pers èn aan het zendings-seminarium moge wezen, behoort niet tot de „Confessioneelen". Blijkbaar heeft de „ethische" richting op de Synode de overwinning behaald, en gaat zij met den buit strijken.

Het stuitende onrecht, dat onder de „kerkelijke hoogleeraren" van de Hervormde Kerk niet één Gereformeerde wordt gevonden, wordt daardoor bestendigd. Voorkeur wegens wetenschappelijke verdiensten was er ditmaal niet. Niemand zal beweren, dat Dr. Kromsigt minder hoog in de wetenschappelijke wereld staat aangeschreven dan Dr. Van Nes.

Deze benoeming bevestigt, wat we reeds verleden jaar opmerkten, dat het zwaartepunt in de Synodale kringen niet van links naar rechts is verlegd, maar verplaatst is naar de middenfractie. Aan de heerschappij der modernen is een einde gemaakt, maar de winst komt niet aan de Confessioneelen, maar aan de Ethischen ten goede. En het is de vraag, of daarin voor de handhaving van de Gereformeerde beginselen niet nog grooter gevaar gelegen is.

Voor onze Gereformeerde broeders in de Hervormde Kerk zal het daarom wel de ernstige vraag worden moeten, of ze niet zoo spoedig mogelijk tot het stichten van eigen katheders moeten overgaan. Gelukkig, dat er in die richting stappen worden gedaan. Smeekbeden tot de Synode bleven steeds met onvruchtbaarheid geslagen.

Naar aanleiding van onze critiek op de Unie-rede van den heer Lohman ontvingen wij het volgende schrijven, dat wij ons haasten ter kennisse onzer lezers te brengen:

's-Gravenhage, 7 April.

Aan de Redactie van
De Heraut.

In het No. van 7 April van uw blad ontmoet ik een voorstelling van de door mij in de Unievergadering van 7 April gehouden rede, die *ten eenenmale in strijd is* met de woorden die door mij gebezigd zijn en met de bedoeling daarvan.

Ik protesteer tegen zoodanige verknoeiing van mijne rede, en neem tevens de vrijheid den belangstellenden lezers te verwijzen naar het verslag dier rede in de *De Nederlander* van 4 April, welk verslag door mij zelven geschreven en dus als juist erkend wordt.

Met verschuldigde hoogachting

A. F. De Savornin Lohman.

Indien onze redactie de bedoeling van den heer Lohman onjuist heeft weergegeven, dan ligt de schuld hiervan niet bij ons, maar bij de verslaggevers van de pers. Onze redactie, die tot haar leedwezen verhinderd was de Unie-vergadering bij te wonen, moest bij haar critiek wel afgaan op wat de pers aangaande de rede van den heer Lohman meedeelde. Al geven we nu voetstoots toe, dat zulk een persverslag niet altoos betrouwbaar is en het daarom voorzichtiger is zijn oordeel op te schorten totdat de rede zelve gepubliceerd is, toch meenden we, dat in het onderhavige geval over de hoofdstrekking van 's heeren Lohman's rede moeilijk twijfel kon bestaan, omdat het uitvoerige debat, op die rede gevolgd, genoegzaam scheen aan te toonen wat de heer Lohman wilde. Dezelfde bezwaren, die onze redactie opperde, waren staande de vergadering reeds ingebracht door degenen, die de rede van den heer Lohman gehoord hadden en die wel in staat mochten worden geacht over den inhoud dier rede te kunnen oordeelen.

In het verslag, dat de heer Lohman zelf in de *Nederlander* van 4 April gaf, wordt dan ook met geen woord gezegd, dat zijn bestrijders hem verkeerd begrepen hadden. Het heette alleen, dat de oppositie „niet principieel" was geweest. Maar in de *Nederlander* van 9 April wordt in een artikel, dat blijkbaar van den heer Lohman afkomstig is, nu eensklaps van achteren verklaard, dat zijn bestrijders op de Unievergadering „blijkbaar het betoog van den spreker niet *hadden verstaan* en deze daarom in de *Nederlander* een verslag van zijn rede had gegeven, dat dus als nauwkeurig en juist mocht worden beschouwd".

Nu is het zeker raadselachtig, dat niet de eerste de beste verslaggever, maar mannen als de heeren Talma, Fernhout, Bijleveld c. a. die in onderwijszaken zoo doorkneed zijn, zich zoo te eenenmale vergist zouden hebben in de bedoeling van den heer Lohman, dat deze achteraf verklaren moet, dat ze hem niet eens *verstaan* hebben. De vraag kan dan ook gesteld worden, of de schuld van dit misverstand alleen bij de hoorders schuilt.

Nu de heer Lohman onze lezers naar het verslag in de *Nederlander* verwijst, dat zeker de meesten hunner niet in handen hebben, meenen we hun een dienst te doen met uit dat verslag enkele citaten, waarop het aankomt, af te drukken, terwijl we daarnaast plaatsen, wat we zelf geschreven hadden.

Wij schreven, dat volgens den heer Lohman de volksschool van de Overheid behoorde uit te gaan:

Volgens het jongste referaat van Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman behoort het onderwijs juist van den Staat uit te gaan. De volksschool moet volgens hem overheidsschool zijn.

De heer Lohman verklaart zelf gezegd te hebben:

Slechts dàn kan een Christen de stelling dat in een overheidsschool geen Christ. onderwijs zijn mag verdedigen, als hij aan de Overheid de bevoegdheid om onderwijs te doen geven betwist, zooals hij haar die om kerken te stichten ontzegt.

Het antirevol. program van beginselen schijnt die meening voor te staan; het zegt, dat de staat het beginsel late varen, alsof de overheid geroepen zou zijn van harentwege onderwijs te doen geven. Hij mag dat slechts doen bij ontstentenis van veerkracht bij de burgerij.

Men kan de stelling beamen, zoolang men van het onderwijs in 't algemeen spreekt; het gebied der wetenschap moet vrij zijn; niet de overheid heeft de richting enz. te bepalen; zij moet steunen, meer niet.

Maar het gaat hier niet om het onderwijs als zoodanig, maar om de volksschool, eene instelling, die, let men b.v. op wat in de laagste klasse geleerd wordt, slechts zeer in de verte iets met wetenschap heeft te maken.

Het doel dier instelling is niet, de wetenschap te dienen, maar geheel de bevolking die kennis deelachtig te doen worden, zonder welke zij niet in staat is zich behoorlijk te ontwikkelen. *Die instelling nu schijnt uit haren aard tot de gemeentelijke overheidszorg te behooren en niet te zijn een zaak voor particuliere industrie.*[1]).

Volgens ons, zou de heer Lohman o. a. als grond daarvan aangevoerd hebben, dat de ouders niet in staat waren toezicht op het onderwijs te houden en geen verstand hadden van het onderwijs:

Behalve andere gronden werd daarvoor aangevoerd, dat de ouders van het onderwijs geen verstand hebben en evenmin in staat zijn toezicht op het onderwijs te houden.

De heer Lohman heeft blijkens zijn eigen verslag de volgende gronden aangevoerd:

De ouders nu kunnen wel zorgen voor de scholen voor hunne kinderen; een groep ouders kan om bijzondere redenen belang hebben voor die groep te zorgen; maar er bestaat geen natuurlijke band tusschen al de ouders, om steeds een voor allen bruikbare en bereikbare inrichting gereed te hebben. Voor Hooger Onderwijs, dat niet overal en voor allen bereikbaar behoeft te zijn, gaat dat beter dan voor lager onderwijs. Ook moet er voor alle scholen *een voortdurend toezicht zijn*, waarvoor, evenmin als voor de opleiding der onderwijzers, *ooit de gezamenlijke ouders vrijwillig het benoodigde zullen bijeenbrengen.* Eindelijk nog dit: de inrichting is te kostbaar, dan dat zij door de gebruikers zoude kunnen wordsn betaald, zonder de kosten te verdeelen over hun geheele leven; ze dus niet enkel te doen drukken op de jaren dat de kinderen schoolgaan. Die kosten kunnen dus niet enkel door schoolgeld, maar moeten ook door belasting worden gevonden.

Daar de ouders geen voortdurenden band kunnen vormen, voor het grootste deel van hun leven zelfs geen direct belang hebben bij die inrichting en *evenmin verstand van onderwijs*, zoo volgt daaruit, en uit het voorafgaande, — dat van nature de algemeene volksschool moet uitgaan van de overheid en niet van particulieren.

We erkenden dat de heer Lohman een uitzondering gemaakt had:

Wel erkende de heer Lohman, dat de ouders verplicht zijn, wanneer de Overheid niet zorgt voor een Christelijke volksschool, zelve Christelijke scholen op te richten, maar dat is slechts een hulpmiddel geweest.

De heer Lohman zelf schrijft:

Hiermee wordt volstrekt niet ontkend, dat ook particulieren, ook ouders, zeer goed voor lager onderwijs kunnen zorgen, — het tegendeel blijkt genoegzaam, — maar dat op hen niet rust de zorg voor de school voor allen zonder onderscheid.

Dat de volksschool thans niet meer enkel is een overheids- maar tevens particuliere school, is een gevolg van bijzondere omstandigheden, waarover straks.

We schreven, dat de heer Lohman de zorg voor de volksschool niet aan de Lands-Overheid, maar aan de gemeente wilde overlaten, die dan de richting van het onderwijs te bepalen zou hebben:

Het liefst zou de heer Lohman zien, dat de Overheid de zorg voor het onderwijs aan de gemeenten overdroeg; een Roomsche gemeente zou dan een Roomsche school, een Gereformeerde gemeente een Gereformeerde school oprichten.

De heer Lohman verklaart gezegd te hebben:

De wetgever heeft zich de zaak moeilijk gemaakt, door den geest of de richting van het onderwijs voor te schrijven voor alle scholen, in plaats van dit over te laten aan de gemeentelijke instelling zelve.

De Roomsch-Katholieke provincien en ook enkele Protestantsche streken hebben niet geduld dat de wetgever de gemeentelijke instelling verkrachtte, en hebben, vooral de eerstgenoemde, gedaan alsof geene wet de godsdienstige richting voorschreef, en 's lands overheid heeft dat moeten toezien. In die streken heeft de gemeentelijke overheid niet gezegd: Zoodra in mijne Christelijke school een dissenter treedt, ja, reeds alleen om de mogelijkheid dat hij zou kunnen binnentreden, hang ik mijn Christelijke overtuiging aan den kapstok.

Eindelijk merkten we op, dat de heer Lohman zelf wel gevoelde, dat deze regeling voor gemeenten met een gemengde bevolking eigenaardige moeilijkheden meêbracht:

Maar waar hij zelf wel voelt, dat dit voor de meeste gemeenten, die een zeer gemengde bevolking hebben, niet gaat, moet de oplossing daarin gevonden worden, dat de richting van het openbaar onderwijs in overeenstemming worde gebracht met de richting van het volk. De idee van de neutraliteit moet dus vervallen.

De heer Lohman zelf verklaart gezegd te hebben:

Dat in gemengde godsdienstige streken zulk een oplossing niet mogelijk was, ligt voor de hand.

Men heeft het daarom in 1857 met de neutraliteit beproefd; daarin zag men een oplossing der moeilijkheid.

Die oplossing is geheel onvoldoende gebleken, en wij hebben thans, sinds 1889 en volgende jaren, eene andere en veel betere. Wij hebben nu, naast de overheidsschool, de bijzondere, en zoo is de vrijheid van conscientie gered; tevens is een gezonde concurrentie ontstaan.

Maar nu kan ook de in 1857 uitgevonden oplossing vervallen, als onnoodig en uit Christelijk oogpunt onverdedigbaar.

Vervalt die, dan is de openbare school niet meer per se neutraal; en is ook niet meer de neutrale school per se de overheidsschool, en dus altijd nog als zoodanig geprivilegieerd. Dan kan de gemeente scholen hebben van verschillende richting; conscientiedwang is niet te vreezen, zoolang ons tegenwoordige schoolwetbeginsel blijft bestaan.

De antithese: openbaar en bijzonder, zal verdwijnen; niet meer zal er een corps staatsonderwijzers ontstaan tegenover geëncadreerde in afdeelingen verdeelde groepen Caristelijke scholen; tengevolge waarvan de politiek ook in de school komt; en men zal Christelijke of niet-Christelijke scholen oprichten, naar gelang de overheid in de oogen der oprichters al of niet voldoet aan wat zij zelf voor hun kinderen noodig achten.

Deze solutie der moeilijkheid acht de heer Lohman onder deze grondwet mogelijk:

Ook de grondwet laat deze solutie toe, want zij schrijft niet de neutraliteit van het onderwijs voor; de eerbiediging van de begrippen van andersdenkenden geschiedt tegenwoordig juist, door het verleenen van subsidie aan wie niet met de openbare school gediend is. In elk geval is dit niet een quaestie van principieel belang.

De openbare school blijve toegankelijk voor allen; maar, bij verschil van inzicht worde niet het onderwijs zelf gewijzigd of bedorven, maar gelegenheid gegeven tot het oprichten van een andere school.

De heer Lohman wil dus blijkbaar, dat de volksschool niet zal uitgaan van de ouders, maar van de *Gemeentebesturen.* Deze zullen de scholen zoo hebben in te richten, „als het meest strookt met den geest der ouders der schoolgaande kinderen". Het bestuur, dat op deze scholen toezicht houdt enz., zal echter door het Gemeentebestuur worden benoemd „zoo noodig met medewerking der ouders"; verplichtend is die medewerking der ouders dus niet; de ouders mogen „zoo noodig" door het Gemeentebestuur tot medewerking worden uitgenoodigd.

Aan onze lezers laten we gaarne het oordeel over, in hoeverre de bezwaren, een vorig maal tegen de Unierede van den heer Lohman ingebracht, door deze nadere toelichting uit den weg zijn geruimd.

Niets zou ons liever zijn, dan wanneer hier metterdaad een misverstand in het spel was. De verklaring van den heer Lohman in de *Nederlander* van 9 April, dat hij niet „gekenterd" is, en er niet aan denkt „den opvoedingsplicht der ouders naar de Overheid over te brengen", evenals het démenti thans aan onze redactie gezonden, geven hoop, dat men over en weer elkaar niet goed verstaat. Met des te meer verlangen zien we daarom de publicatie dezer Unierede zelve tegemoet, die wellicht de nevelen zal verdrijven.

1) Wij cursiveeren.

Genadeverbond en zelfonderzoek.

XXV.

Na het advies van de Kerk van Genève beluisterd te hebben, komen we thans tot het gevoelen van Calvijn zelf.

Hoofdbron voor wie Calvijn's gevoelen kennen wil, blijft natuurlijk de Institutie. In dat meesterwerk, dat Calvijn tot het einde zijns levens heeft herzien, omgewerkt en verrijkt, wordt zijn dogmatische gedachte het helderst en het scherpst uitgedrukt. In het IVe boek, het 16e hoofdstuk handelt Calvijn daar uitvoerig over den kinderdoop en bestrijdt hij het gevoelen der Wederdoopers en van Servet, die den kinderdoop verwierpen. Het hoofdargument voor den kinderdoop, waarop Calvijn telkens weer terugkomt, is dat het Genadeverbond door God is opgericht met Abraham *en zijn zaad* en daarom onder de Nieuw-Testamentische bedeeling, die nog rijker in genade is dan de Oud-Testamentische, de kinderen van het Genadeverbond en van het teeken des verbonds niet buitengesloten mogen worden.

Calvijn denkt er echter niet aan om deze zegening tot alle kinderen zonder onderscheid uit te breiden; telkens herhaalt hij weer, dat de belofte alleen gegeven is aan de kinderen uit geloovige ouders geboren, omdat deze alleen in het verbond der genade begrepen zijn. Zoo zegt hij in § 6: „Daarom, gelijk de kinderen der Joden een heilig zaad genaamd werden, omdat ze, erfgenamen van dit verbond geworden zijnde, van de kinderen der goddeloozen onderscheiden werden, alzoo worden om diezelfde reden de kinderen der Christenen heilig geacht, al zijn ze van zulke ouders geboren, van welke één alleen geloovig is, en door het getuigenis van den Apostel worden ze onderscheiden van het zaad der afgodendienaars, dat onrein is". Calvijn handhaaft hier dus uitdrukkelijk, dat alleen de kinderen uit geloovige ouders voor heilig zijn te achten; de kinderen van niet geloovige ouders of afgodendienaars staan niet in het genadeverbond, ze zijn onrein.

Het teeken des verbonds, de doop, komt daarom alleen aan de kinderen der geloovigen toe, § 24: „Indien de *kinderen der geloovigen* aan het Verbond deel hebben, zoo heeft men geen reden om hen van het teeken des verbonds af te houden. Maar die ongeloovig is en van *ongeloovige ouders* afkomstig, die wordt van de gemeenschap des verbonds vreemd geacht. En daarom is het geen wonder, dat *men den zoodanige het teeken niet geeft, welks beteekenis in hem ijdel en bedriegelijk wezen zou*".

Niet minder beslist laat Calvijn zich uit in zijn commentaar op 1 Cor. 7 : 14: „De Apostel leert ons hier, zegt hij, dat de *kinderen der geloovigen* van andere kinderen onderscheiden worden door een zekeren voorrang, opdat ze voor heilig in de kerk zouden gerekend worden". Wel zijn alle kinderen, hetzij ze uit geloovige of uit ongeloovige ouders geboren zijn, van nature kinderen des toorns en worden ze in ongerechtigheid geboren. Maar al is hun toestand in zoverre gelijk, „de *kinderen der geloovigen* hebben een bijzonder privilegie, dat voortvloeit uit de weldaad des verbonds, door welks tusschenkomst de vloek, die van nature op hen ligt, wordt uitgedelgd". Daarom komt alleen aan de kinderen der geloovigen de doop toe: „Indien de *kinderen der geloovigen* worden uitgezonderd en bevrijd van het gemeene lot van het menschelijk geslacht, opdat ze Gode worden afgezonderd, waarom zullen we hen dan van het teeken des verbonds afhouden?"

Nog scherper komt dit eigenaardige standpunt van Calvijn uit in zijn polemiek met de Lutherschen. Met de Wederdoopers liep de strijd over het goed recht van den kinderdoop zelf, maar met de Lutherschen over de vraag, *welke kinderen* mochten gedoopt worden. De Lutherschen wilden dat *alle* kinderen zonder onderscheid zouden gedoopt worden, en ze veroordeelden daarom Calvijn, omdat hij leerde dat alleen de kinderen der geloovigen heilig waren en dat de doop ontheiligd werd, wanneer deze bediend werd aan kinderen van niet geloovige ouders. Een onbekend Luthersch theoloog had Calvijn daarover aangevallen naar aanleiding van Calvijn's critiek op het Interim. Calvijn heeft daarop in een Appendix of aanhangsel bij deze critiek op het Interim zich tegen dien aanval verdedigd. „Welke dwaling, zegt hij, legt men mij ten laste? Dat ik zeg, dat de doop ontheiligd wordt, wanneer hij bediend wordt aan degenen, die vreemd zijn van het verbond der genade". Hij wijst er nu eerst op, dat de Lutherschen zelf, wanneer ze met de Wederdoopers te doen hebben, het recht van den kinderdoop evenzeer verdedigen met een beroep op de leer der Schrift, dat God niet alleen de ouders, maar ook de kinderen in het genadeverbond opgenomen heeft; maar daarna gaat hij dieper op de quaestie in. Zijn tegenstander had zich n.l. beroepen op het doopbevel van Christus, „die bevolen had niet alleen de geloovigen en kinderen van geloovigen maar alle volkeren te doopen"; hetzelfde argument dus, dat de voorstanders van den volksdoop ook thans nog aanvoeren. Calvijn, wel verre van de juistheid van dit argument te erkennen, noemt dit schertsend „Duitsche bierphilosophie". „Gewis", zegt hij, die goede vader, die naar ik zie, gewoon is onbekommerd onder het genot van een glas wijn of bier te philosopheeren, heeft diezelfde driestheid thans nog verder willen uitstrekken. Hij zegt, dat Christus wil, dat *allen* gedoopt worden? Maar wil Christus dan niet, dat eerst het evangelie gepredikt wordt? Want die volgorde beveelt hij zijn apostelen aan, dat ze eerst onderwijzen en daarna doopen (Matth. 28 : 19). Onze berisper handelt derhalve dwaselijk, omdat hij het eene deel van Christus' bevel weglaat, ja wat door Christus verbonden en vereenigd was, uiteenrukt en van elkander scheidt. Mijn antwoord op dit argument is daarom kort dit: wel worden door Christus' woord tot den doop geroepen degenen die vreemd zijn van het verbond der genade, maar nadat ze vooraf door de prediking van het evangelie in het huisgezin (der Kerk) mede opgenomen zijn. Zoo was Abraham een huisgenoot des geloofs voordat hij het teeken der besnijdenis ontving. En wat de kinderen aangaat, zoo worden ze niet voor vreemdelingen maar voor erfgenamen der genade gerekend, omdat God ook hen in zijn verbond begrijpt, zooals we o. a. uit de prediking van den Apostel Petrus leeren." (Calv. Opera. ed. Brunsvic t. VII p. 679 en v.v.)

Hoe beslist Calvijn in zijn verschillende dogmatische geschriften dit standpunt tegenover Wederdoopers en Lutherschen handhaaft, toch deed zich bij de toepassing van dien regel in zijn dagen een eigenaardige moeilijkheid, voor waarop ook het bekende advies van Genève doelt, n.l. hoe men te oordeelen had over de kinderen der roomschen, wanneer deze in de gereformeerde kerken ten doop aangeboden werden.

Op dit punt bestaan er twee adviezen van Calvijn, het eene aan Farel en het andere aan John Knox, die schijnbaar lijnrecht tegenover elkander staan.

Farel, die predikant was te Neuchatel, had met een zijner ambtgenooten twist gekregen over den doop van een kind. De vader van het kind was roomsch; de moeder, die vroeger in de Gereformeerde Kerk belijdenis had gedaan, was door het huwelijk met dien man afvallig geworden; maar de grootmoeder, die nog gereformeerd was, hoewel ze een weinig stichtelijk leven leidde, wilde het kind van haar dochter in de gereformeerde kerk laten doopen. Farel was hier beslist tegen: „Ik heb geantwoord, schreef hij 14 Juli 1553 aan Calvijn, dat het kind niet mocht worden toegelaten tot den doop, omdat het niet in het verbond staat, daar geen der beide ouders geloovig is en wij niemand kunnen doopen, die niet in het verbond is." Zijn ambtgenoot oordeelde, dat de doop wel plaats mocht vinden, wanneer de grootmoeder als getuige optrad. Men besloot nu het advies van Cal-